सा पूर्णा यदि सामान्यधर्म औपम्यवाचि च ।
उपमेयं चोपमानं भवेद्वाच्यम्—

सा उपमा । साधारणधर्मो द्वयोः सादृश्यहेतू गुणक्रिये मनोज्ञत्वादि । औपम्यवाचकमिवादि । उपमेयं मुखादि । उपमानं चन्द्रादि ।

इयं पुनः ॥ १५ ॥

श्रौती यथेववाशब्दा इवार्थो वा वतिर्यदि ।
आर्थी तुल्यसमानाद्यास्तुल्यार्थो यत्र वा वतिः ॥ १६ ॥

न्धित्वस्येवादिवाच्यत्वे श्रौती अर्थवशलभ्यत्वे त्वार्थीति विवक्षयैव विभागोपपत्तेश्च ॥ उपमायाः पूर्णा लुप्ता चेति भेदद्वयमाह—**सेति** । सामान्यपदविवरणम् । **साधारणेति** । सादृश्यहेतू सामान्यव्यावृत्तिबोधकारणे साम्यविशेषणे इति यावत् । **औपम्यवाचकमिति** । अव्ययानामन्विताभिधानस्वीकारादिति भावः । उपलभ्यमानसाम्यस्यानुयोगि उपमेयम्, प्रतियोगि उपमानम् ॥ पूर्णोपमायाः श्रौत्यार्थीभेदेन द्वैविध्यमाह—**इयं पुनरिति** । इयं पूर्णोपमा । श्रूयत इति श्रुतिः शब्दः, तया साक्षादेवोपलभ्यमानोपमेयसंबन्धा श्रौती । तस्या उपलम्भकानाह—**यथेवेति** । 'वा स्याद्विकल्पोपमयोरिवार्थे स समुच्चये' इति कोषाद्वाशब्दस्योपमार्थत्वम् । बहुवचनमाद्यर्थम् । तेन 'पङ्कजदलानि व लोचनानि' इत्यादौ वशब्दोऽप्युपमार्थः । पदार्थानुसंधानापेक्षया प्रतीयमानोभयसंबन्धा आर्थी । तस्या ज्ञापकानाह—**तुल्येति** । आद्यपदेन समसदृशादीनां ग्रहणम् । भेदमुपपादयति—

प्रस्तरभूचक्रैर्नितम्बः परिवर्ण्यते । ऊरुस्तु हस्तिहस्तेन कदल्या करभेण च ॥', 'चरणः पल्लवाम्भोजस्थलपद्मप्रवालकैः । पूर्णेन्दुनाङ्कुष्ठनखौ गमनं हंसहस्तिवत् ॥', 'कटाक्षो यमुनावीचिभृङ्गावलिविषामृतैः । ज्योत्स्नेन्दुपुष्पपीयूषफेनकैरववद्धसः ॥', 'मुक्ताफलं वा स्फुटविद्रुमस्थम्' इति कालिदासप्रयोगान्मुक्ताप्यत्र गणनीया । 'दशनं वमदब्जादिः श्वासस्तु सुरभिः शनैः । हंससारसशब्दाभ्यां वर्ण्यते नूपुरध्वनिः ॥', 'पुंसामत्यन्तपीनत्वमुच्चता दीर्घबाहुता । युगार्गलभुजङ्गेन्द्रदण्डस्तम्भेभहस्तकैः ॥' 'बाहु, वक्षः कपाटेन शिलापट्टेन वर्ण्यते । अंसे विपुलता मध्ये कार्श्यमुन्नतता पदे ॥', 'स्तनयोरिव योषाणामत्यन्तस्वच्छता हृदि । कान्तिप्रयोजकं यावत्तावत्तद्वत्प्रवर्ण्यते ॥', 'प्रतापोऽर्काग्निवज्राद्यैः कीर्तिश्चन्द्रादिशुभ्रकैः । करे पद्मोर्ध्वरेखादि पदे च्छत्रध्वजादिकम् ॥ गमनं हस्तिसिंहाभ्यां कार्कश्यं च भुजादिषु ॥' इति दिक् । विस्तरस्तु तत्तद्वर्णनानियामकमहाकविप्रयोगानुसारेणानुसंधेयः । उक्तं च—'कवीनां घटनान्यैव चराचरविलक्षणा । अकर्तुमन्यथाकर्तुं कर्तुं वा क्षमते जगत् ॥' इति ॥

1. औपम्यवाचीति । उक्तं च दण्डिना—'इववद्वायथाशब्दाः समाननिभसंनिभाः ।

---

१. 'सादृश्यहेतुर्मनोज्ञत्वादिः' क. २. 'साक्षादेव' इति पुस्तकान्तरे नास्ति. ३. 'विभक्त्यर्थानुसंधाना-' इति पुस्तकान्तरे.